

**MUHASHO WA PFUNZO WA GAUTENG
MULINGO WA TSHITIFIKHEITHI TSHA MATIRIKI**

OCTOBER / NOVEMBER 2005
OKTOBER / NOVEMBER 2005

TSHIVENDA LUAMBO LWA DAMUNI
GEREIDI YA NTHA
(Bammbiri la u ranga)

TSHIFHINGA: Awara 2½

MARAGA: 100

PFESANI:

- Mbudziso dzotho dzi fhindulwe nga Tshivenda tsho tambaho.
  - U vhekanya mushumo nga vhudele zwi itwe.
-
-

**KHETHEKANYO YA A
THOLOKANYONDIVHO**

MBUDZISO 1

Vhalani mafhungo a tevhelaho nga vhuronwane ni kone u fhindula mbudziso dzi re nga fhasi hayo:

Vho- Maria vho vhidzwa nga mutshinyalo vha aravha, vha vhidziwa nga ludzula vha fhumula. Avha Vho- Maria ndi mufumakadzi wa Vho- Mukundwa munna we a vha e ramabindu muhulwane shangoni la Tshivhilwi kha la Hatshivhasa.

Avha munna Vho-Mukundwa vho vha vhe ramabindu a funaho muta wawe na u thogomela sa munna a re na vhudifhinduleli kha muta wawe.

Vho-Maria ndi mufumakazi we a vha o ditika nga zwa mabindu a munna wavho. Vho vha vhe mufumakadzi a songo funzeaho nahone a sa todi na u dibveledza kha vhumatshelo havho.

Avha mufumakadzi vho vha vha tshi funesa nga maanda zwa mathakheni na u divhona-vho sa muthu. Kha Vho- Maria hu tou vha zwone zwa mutongakanwe zwa thumbu ya bvani. Vhupfe havho vho vhu fundedza na vhana vhavho vha vhathannga. Madzina avho ndi Muthude na Shandukani. Avha vhathannga ndi vhe vha litsha tshikolo vha tevhela zwa mabindu a mune wavho. Ndi hunzhi he Vho-Mukundwa vha vha vha tshi fhambana navho musi vha tshi lingedza u vha kombetshedza uri vha ditahulele kha vhumatshelo havho, **zwa sokou sea zwi tshi tanama.**

“Vhananga, pfunzo ndi ifa li sa sini, fungelelani zwa tshikolo ni litshe u ditika nga lupfumo lwanga”, ndi Vho-Mukundwa musi vha tshi khou ralo u laya vhana vhavho ngeno kha avho vhana ayo mafhungo a tshi tou vha maloto.

“Vhone khotsi a Muthude, heyi ndaka ndi ya havha vhananga, vha yelani tshikoloni ngeno lupfumo lwo ri ambara fhanu mutani.”? Ndi Vho-Maria musi vha tshi fhindulana na mukalaha wavho Vho-Mukundwa. Aiwa! a nga vha vhe Vho-Mukundwa **vho mbo di tou zwi thupha**. Vhana vha thoma u tongela vhanwe na u tswa masheleni afho mabinduni a Vho-Mukundwa. Vha thoma u sokou ita zwa vhudavhu na vhasidzana vha fhethu ho fhambanaho. **Milomo ya u fhedza tshelede ya mabindu a mune wavho ya vha minzhi**. Khonani dzavho dza vha nrzhi ngauri ho vha hu tshi liwa.

Vho-Maria vho vha vha sa tsha nangiwa na nga muthu na muthihi nge vha vha vhe mufumakadzi wa tshigwili. U tonga nahone ha thoma u vha ambara ngeno vhpombwe na hone hu tshi ri thi tanwi. Maduna a phaphulana o, phaphulana **u tshi tou vha mupfufhi u si mphire**. Vhanna vha hadzingana vho hadzingana. Tshi mangadzaho ndi tsha uri avho vhanna vho vha vha sa kudani nge tshililelwa o vha e one masheleni e avha musadzi Vho-Maria vha vha vha tshi a kovhela ayo maduna. Ilolo tou vha dzanga la mat kha ayo maduna. Vhanna vha tundela mita yavho nga lupfumo lwa munwe munna. Tsho mangadzaho ndi tshauri avha musadzi Vho-Maria vho vha vha tshi pfana na vhanna vha si na zwavho, vhomalambane kana zwickandamarukhu.

Musi vhe kha zhalinga leneli la vhpombwe havho, Vho-Mukundwa ndi vhe vha sokou difhumutshela, nge vha vha vho no tou neta nga u kaidza. Avha munna vho vha vhe munna wa u difhumulela vha si na nndwa na muthu. Ndi hunzhi he vha vha vha tshi di rwiwa ngeno vha sa lifhedzi. Izwi a di vha maitete a duvha linwe na linwe. Hunwe mufumakadzi o vha a tshi di vhuya na mufarekano ha pfi vha yo edela hunwe kha inwe kamara, vha di ya. Avha Vho-Mukundwa izwo zwo do vha la lwe vha vho do farwa nga vhwadze ha mbilu lwe ha vho do vha tuwisa fhanu shangoni vha sia mabindu avho.

Nga murahu ha mbulungo ya Vho-Mukundwa, mabindu a thoma u wa tshothe nge a vha o no di sumbedza u sa shuma zwavhudi zwila mune wao vha kha di vha hone. Zwa wanululwa zwauri matsiko mufu o sia o nwalisa vharathu vhawe sa malaifa a ndaka yawe sa izwi vho vhona mudzi wa iyo thaidzo ya afho mutani wavho. Zwickolodo zwa thoma u ambara afho mabinduni a mutahabvu Vho-Mukundwa. Mabindu a valiwa, ha thoma u vha na thaidzo kha Vho-Maria na vhana vavho. Vhula vhutama havho na manwe maduna ha thafha. Vha si tsha vhona muthu mutani wavho.

Vhala vhatannga na vhone vha vho thoma u tambula. Vhusiwana ha thoma u dinea maanda afho mutani wa Vho-Maria. Ala maduna manwe ndi a zwenezwila zwi tshi kha di naka vha kumba masheleni vha tshi fhata midi yavho na u vhulunga masheleni ngeno ha Vho-Maria vhushai hu tshi ri a thi tanwi. Muthude na Shandukani vho do fhedza nga u didzhenisa kha zwigwada zwa u homboka dzigoloi dza vhatu he vha vho do fhedza nga u farwa vha valelwa. Vho-Maria vho vhona hu sina tshi no liwa vha tahela munwe munna a no pfi Vho-Malambane wa Hagumbu ano shuma u vhada dzimpfo na dziphetho. Ha, nangoho zwithu zwi a fhela. wo fhalala mudi wa ha Mukundwa.

- 1.1 Neani ayo mafhungo thoho yo a teaho. (1)
- 1.2 Talutshedzani uri zwi amba mini u vhidzwa nga mutshinyalo wa aravha ngeno u tshi vhidzwa nga ludzula wa fhumula (1)

TSHIVENDA LUAMBO LWA DAMUNI GIREIDI YA NTHA (Bammbiri la u ranga) 119-1/1 K	4
---	----------

- 1.3 Vho-Mukundwa vho vha vhe ramabindu wa mini? (1)
- 1.4 Vho-Maria vho vha vhe muthu wa mikhwa-de? (1)
- 1.5 Zwe Vho-Maria vha vha vha tshi tshilisa zwone zwi a itea na vhutshiloni?
Talutshedzani uri ndi ngani ni tshi ralo. (2)
- 1.6 Vhana vhavhili vha Vho-Maria ndi vhone-nyoni? (2)
- 1.7 Ndi ngani avho vhana vha songo vha na dzangalelo la u dzhena tshikolo? (1)
- 1.8 Vho-Mukundwa vho vha vhe munna wa mikhwa-de? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 1.9 Vho-Maria vho phusukanya lupfumo lwa mukalaha wavho nga ndila-de? (1)
- 1.10 Avho vhana vhavho vhavhili vhone-nyoni vho phusukanya lupfumo lwa khotsi
avho hani? (1)
- 1.11 Tsho vhangaho vhulwadze ha Vho-Mukundwa ndi tshifhio? (1)
- 1.12 Nga murahu ha lufu lwa Vho-Mukundwa ho bvelela mini kha mabindu avho? (1)
- 1.13 Vho-Maria vho fhelela ngafhi na vhana vhavho avho vhavhili? (1)
- 1.14 Vhafarekano vha Vho-Maria vho bvela phanda na vhushaka havho na Vho-
Maria naa? Ndi ngani ni tshi ralo? (2)
- 1.15 Talutshedzani mafurase othe o swifhadzwaho (4)
- 1.16 Nwalani zwithu zwina zwi sumbedzaho vhundenwa ha Muthude na
Shandukani (4)
- 1.17 Bulani zwithu zwina zwe zwa vha zwi tshi sumbedza u ri Vho-Maria a vha
fulufhedzei (4)

GUMOFULU LA KHETHEKANYO YA A: [30]

**KHETHEKANYO YA B
SAMARI / MANWELEDZO**

MBUDZISO 2

Vhalani mafhungo a tevhelaho ni kone u ita samari ngao. Samari yanu i vhe na maipfi a sa fhiriho fusumbe (70) nahone a songo vha fhasi ha futhanu (50). Ni shumise maipfi anu.

Murahu ha minwedzi ya fumi, naho zwe zwa itea hu songo tsha wanala buli lazwo. Musandiwa Musundwa ndi musi o no vha na nwana wawe wa mutukana a re na nwedzi muthihi na vhege na maduvha mararu. Khotsi a nwana ndi we a di oma kha leneli la uri ha mu divhi na luthihi. Naho vhahulwane vho di simesa u mu vhofha uri a bve na ngoho, aiwa. o mbo do tou pfu; a ima kha lenelo la uri ene ha divhi khotsi a nwana. Shandu dya, e nda vha bulela zwi do ndzhenisela mato ngauri vha do zwi ita mafhungo. Na linwe na linwe o tou batiwa nga vhatukana vhararu vhane a nga si vha sumbe, vhusiku honohula ha fesithivala khulu ye ya farelwa Tshitediamu tsha Vhudilangi tsha Thohoyandou. U vhona madadadzele enea a vhukafukafu vhu si sa musi, vhahulwane ndi hezwi vha tshi nga u tou dzula vha langana la u tou bva khazwo. A re nwana vhe tenda a tshi divhiwa nga khotsi na mme awe. Vhafunzi Vho-Musundwa, na mme awe, ndi vhe vha fhedza nga u zwi siela dzithabelo. Nwana vhe dzina ndi ene Tshiitamune. A re Musandiwa nwakani u fanela u vhuyelela tshikoloni.

Ndi mafheloni a nwedzi wa Fulwana zwickolo zwo vula kale. Ngoyu-ha Musandiwa Musurdwa na khonani yawe Musolwa zwino nga phausi. "Khotsi a nwananga o rumela zwiambaro zwa nwana na zwinwe zwithshakatshaka khathihi na rannda dza madana mararu na vhatu vhe a tou vha rumela vha no bva henengei ha hawe Hamukhomi."

"Hafhu u nga si vhuye wa ri ndi ula muthu we a vha tshi ri nwana a si wawe. Ndi amba kwonoku kwana ano maduvha kwo vhuya kwo tou kokotolo na mme awe.

GUMOFULU LA KHETHEKANYO YA B:

[10]

**KHETHEKANYO YA C
LUAMBO**

MBUDZISO 3

Vhalani mafhungo a tevhelaho ni kone u fhindula mbudziso dzi re nga fhasi hao:

Musundwa o lumwa nga phame kha mulenzhe Mudzimu vha mu fholisa mulenzhe wonoyo wo huvhalaho. Nga muranu ha musi o no fholo, tendo dza livhiswa Mudzimuni. Vhatukana vho vha vha tshi **khou** lisa kholomo dzavho. Vhatukana avho vha **twa** thavhani . Vhatukana avho vha **tolou** lisa idzo kholomo. Marunwa ndi munwe wa vhalisa vha idzo kholomo - Mvula ya na zwifuwo zwi a takala. Tshikolo tsho bva vhatukana vha a ya malisoni. U lisa kholomo hu a takadza ngauri u guda zwithu zwinzhi henengei malisoni.

TSHIVENDA LUAMBO LWA DAMUNI GIREIDI YA NTHA (Bambiri la u ranga) 119-1/1 K	6
--	----------

- 3.1 Mafhungoni a re afho nthu, hu na tshanduko dza mubvumo tharu dzo khakheaho. Dzi topoleni ni dzi nwale nga Tshivenda tsho tambaho (3)
- 3.2 Nwalani mafhungo anu a pfallaho nga maitimatikedzi o swifhadzwa mafhungoni a re afho nthu. (3)
- 3.3 Mamudi o talelwaho nga fhasi ndi mamudi a lushaka – de? Nwalani khane-dza dza eneo mamudi. (4)
- [10]**

MBUDZISO 4

Vhalani mafhungo a tevhelaho nga vhuronwane ni fhindule mbudziso dzi a tevhelaho:

Ndo vhona Lufuno a tshi khou **fula** bodo tshivhasoni. Ene u tou vha khomba ngauri u a shuma. Thama yawe ndi Muvhulawa we a rwa kusidzana nga thamu - Nwananyana uyo a shavhela hayani hawe. Luduna lwa bva na mboma lwa mu rwa mutana wawe a zwimba. Fhala mudini wa Vho-Alilali hu na lufu. Ndo vhona gogo la vhatu lo kuvhangana fhasi ha muri. Afho fhasi ha muri ho vha ho fungiwa denzhe.

- 4.1 Shumisani ipfi lo swifhadzwaho u nwala mafhungo mana u sumbedza uri li amba zwithu zwina zwo fhambanaho. (4)
- 4.2 Topolani madzina mararu o tukufhadzwaho afho mafhungoni. Ni dovhe ni sumbedze uri o tukufhadzwa hani. (3)
- 4.3 Nwalani mabulazwithi a maipfi o talelwaho nga fhasi mafhungoni a re afho nthu e mafhungoni anu a pfallaho. Ni songo kopolola ayo mafhungo o newaho. (3)
- [10]**

MBUDZISO 5

Vhalani mafhungo a tevhelaho nga vhuronwane u ri ni kone u fhindula mbudziso dzi re nga fhasi hao.

Luambo o takala a nanzwa na **mavu** nge a vha o shuma zwavhudi tshikoloni. Zwo dinaho ndi zwauri nwana wa Vho-Maemu o ri **tuwela** madekwe. Musundwa u la sa **ntsa** ngauri o fhedzela vhanwe zwiliwa. O sevha nga nama ya nguluvhedaka. Yone yo vha yo nona vhukuma. Vhathannga vha henefho shangoni la Posaito vha i funa nga maanda nama ya nguluvhedaka. Vhatukana vho rwa khombe vha i huvhadza vhukuma. Uyo muthu o vha a tshi khou tshimbila na muumba we a vha o salana murahu na thungamamu.

- 5.1 Dzhenisani maipfi haya vhudzuloni ha ayo o swifhadzwaho (sia, nguluvhe, tshiulu, makole) mafhungoni a re afho nthu. (3)

TSHIVENDA LUAMBO LWA DAMUNI GIREIDI YA NTHA (Bammbiri la u ranga) 119-1/1 K	7
---	----------

- 5.2 Nanguludzani madzinambumbano mavhili a re mafhungoni a re afho nthā. Ni dovhe ni sumbedze uri o vhumbiwa hani. (4)
- 5.3 Nwalani thalutshedzo dza makateli o talelwaho nga fhasi mafhungoni a re afho nthā. (3)
- [10]**

MBUDZISO 6

Thinawanga o yo dala Hamukula. Fhano shango hu na zwivhuya zwinzhi. Lufuno u ri o vhona zwinoni zwo kavha ka muri muhulu. Mmbwa ya la inwe a i noni. Vho-Phophi vho vhulaha muzwala wavho. Vho lingedza u zwi lugisa zwa bala. Iteli madi a tevhuwa o tevhuwa. Avho ndi muvhulahi iteli mulilo wa mbava u sa orwi ngauri a vha iti. Musundwa o wana fhala mudini **hu si na muthu**. O fhedza o humela murahu. O swika hayani a wana **hu si na zwiliwa** nge ha vha hu si na masheleni. O bvela nda a wana ho swifhala ho tou nzwii, hu sa vhonali na muthu a no khou tshimbila. Zwikeleme musi zwi tshi vhona ilo swiswi zwi a takala ngauri zwi do homboka vhathu. Nwedzi wo tshena wo tou wee:

- 6.1 Afho mafhungoni hu na mabulafhethu o khakheaho. A khakhululeni ni a nwale nga ndila yo teaho. (3)
- 6.2 Neani maidioma ane thalutshedzo dza vha dzo swifhadzwaho mafhungoni a re afho nthā. (2)
- 6.3 Vhumbani mafhungo anu a pfalaho nga maipfi o talelwaho nga fhasi mafhungoni a re afho nthā, ni songo kopolola ayo o newaho, vhumbani anu. (2)
- 6.4 Mafhungoni a re afho nthā hu na mirero miraru. Ri neeni mirero ine ya fana na yeneyo kana mirero ine ya amba zwithihi nayo. (3)
- [10]**

MBUDZISO 7

Uyo ndi nwana wa nnyi hu vhudzisa mashudu rudzani ari ndi wanga vhathu vhothe vha mbo di mangala uri ndi wawe zwa vhukuma naa

- 7.1 Dzhenisani zwiga zwothe zwa u vhala na u nwala na hune ha tea u swaiwa na malederedanzi ho teaho kha mafhungo a re afho nthā. (10)

Muduhulu wanga o bona mbwa i tshi khou savhela thauhani. Mafene ai vhilimedza ya humela murahu hayani. Magogo wawe vha tuwa na sesi wawe.

- 7.2 Khakhululani ho khakheaho ni nwale nga Tshivenda tsho tambaho, mafhungoni a re afho nthā (10)
- [20]**

GUMOFULU LA KHETHEKANYO YA C: [60]

GUMOFULU: 100